

5490

۳۰۰

۱

۲۶۲

سجده

تاریخ‌نگاری محلی ایران

در دوره اسلامی

از سقوط عباسیان تا پایان صفویان (۶۵۶ - ۱۱۳۵ق)

دکتر بهمن زینلی

(عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان)

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

پاییز ۱۳۹۸

زینلی، بهمن، ۱۳۵۰ -

تاریخ‌نگاری محلی ایران در دوره اسلامی: از سقوط عباسیان تا پایان صفویان (۶۵۶-۱۱۳۵ق) / بهمن زینلی. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۸.

نه، ۲۶۲ص: جدول، نمودار. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۵۰۷: تاریخ اسلام؛ ۱۱۵)

ISBN: 978-600-298-271-1

بها: ۳۰۰۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۲۳۳]-۲۴۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. تاریخ‌نویسی اسلامی - ایران. ۲. عباسیان - تاریخ - قرن ۷ق. ۳. ایران - تاریخ - صفویان، ۹۰۷-۱۱۴۸ق.

الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ب. عنوان.

۹۰۷ / ۲۰۱۷۶۷۱

DS ۳۵ / ۶۵

۵۷۵۷۰۳۷

شماره کتابشناسی ملی

تاریخ‌نگاری محلی ایران در دوره اسلامی از سقوط عباسیان تا پایان صفویان (۶۵۶ - ۱۱۳۵ق)
مؤلف: دکتر بهمن زینلی (عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان)

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه‌آرایی: کاما

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۸

تعداد: ۳۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - جعفری

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نبش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات: ۳۲۱۱۱۳۰۰)

نمابر: ۰۲۱ - ۶۶۴۰۲۶۰۰، تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۸۵ - ۳۱۵۱ ● تهران: خیابان انقلاب، بین وصال و قدس، نبش کوی اُسکو، تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۸۴۲۶۳۵ - ۶

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۸۴۲۶۳۵ - ۶

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و هدایت پدیده‌های انسانی در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر است و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی، فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساس‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی (ره) بیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری «دفتر همکاری حوزه و دانشگاه» را در سال ۱۳۶۱ فراهم کرد و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت استادان حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جامعه علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار بیش از ۵۰۰ عنوان کتاب و شش نشریه علمی اشاره کرد.

کتاب حاضر به عنوان منبع درسی برای دانشجویان رشته‌های تاریخ اسلام، تاریخ تمدن اسلامی و تاریخ ایران در مقطع کارشناسی تا دوره دکتری تهیه شده است؛ البته دیگر علاقه‌مندان به این زمینه تحقیقی نیز می‌توانند از آن بهره‌مند شوند.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از مؤلف محترم اثر جناب آقای دکتر بهمن زینلی و نیز از ارزیاب گرامی جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمد دشتی سپاسگزاری کند.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۷	فصل اول: کلیات
۷	۱-۱. تعریف تاریخ‌نگاری محلی
۸	۲-۱. انواع تاریخ‌نگاری محلی
۸	۱-۲-۱. تاریخ‌نگاری محلی قدیم
۹	۲-۲-۱. تاریخ‌نگاری محلی جدید
۱۱	۳-۲-۱. تاریخ‌نگاری محلی در طول
۱۲	۴-۲-۱. تاریخ‌نگاری محل در عرض
۱۳	۳-۱. رابطه تاریخ‌نگاری محلی با تاریخ‌نگاری عمومی
۱۵	۴-۱. انواع تاریخ‌های محلی
۱۷	۵-۱. اهمیت تاریخ‌های محلی
۱۹	۶-۱. محتوای تاریخ‌های محلی
۱۹	۷-۱. مأخذشناسی
۲۰	۱-۷-۱. تاریخ‌های محلی
۲۰	۲-۷-۱. کتاب‌شناسی
۲۱	۳-۷-۱. منابع ادبی
۲۳	۴-۷-۱. تاریخ‌های تاریخ‌نگاری
۲۵	فصل دوم: تاریخ‌نگاری محلی ایران
۲۵	۱-۲. آغاز تاریخ‌نگاری محلی ایران
۲۸	۲-۲. انواع تاریخ‌های محلی از سال ۶۵۶ تا ۱۱۳۵ق
۲۹	۱-۲-۲. تاریخ‌نامه‌های محلی
۲۹	۲-۲-۲. فرهنگ‌نامه‌های محلی
۲۹	۳-۲-۲. مزارنویسی

۳۰	۴-۲-۲. ترجمه تاریخ‌های محلی
۳۰	۵-۲-۲. تاریخ‌های محلی سلسله‌ای، وقف‌نامه‌ها و منابع جغرافیایی
۳۱	۳-۲. اهداف، ارزش و اهمیت پژوهش و علل و انگیزه‌های تاریخ‌نگاری محلی در ایران
۳۲	۴-۲. مختصات تاریخ‌های محلی ایران از سال ۶۵۶ تا ۱۱۳۵
۳۴	۵-۲. پراکندگی زمانی تاریخ‌های محلی
۳۵	۶-۲. پراکندگی جغرافیایی تاریخ‌های محلی ایران از سال ۶۵۶ تا ۱۱۳۵ ق
۳۶	۷-۲. ضعف‌های تاریخ‌های محلی ایران
۳۹	فصل سوم: تاریخ‌نامه‌های محلی
۳۹	۱-۲. کلیات
۴۰	۲-۳. پراکندگی زمانی تاریخ‌نامه‌های محلی
۴۰	۳-۱. پراکندگی جغرافیایی
۴۱	۴-۳. جایگاه نویسندگان
۴۱	۵-۳. انگیزه‌های نویسندگان
۴۲	۶-۳. مخاطبان تاریخ‌نامه‌های محلی
۴۳	۷-۳. بیان ساختار و محتوا
۴۵	۸-۳. کتاب‌شناسی تاریخ‌نامه‌های محلی
۴۵	۱-۸-۳. تاریخ‌نگاری محلی در یزد
۴۶	۱-۱-۸-۳. تاریخ یزد (۸۵۱ ق)
۴۹	۲-۱-۸-۳. تاریخ جدید یزد (۸۶۲)
۵۲	۳-۱-۸-۳. جامع مفیدی
۵۵	۲-۸-۳. تاریخ‌نگاری محلی کرمان
۵۶	۱-۲-۸-۳. تاریخ شاهی
۵۹	۲-۲-۸-۳. سِمْطُ الْعُلَى لِلْحَضْرَةِ الْعَلِیَا
۶۱	۳-۲-۸-۳. بیم‌نامه
۶۲	۴-۲-۸-۳. سلجوقیان و غُر در کرمان، از محمد بن ابراهیم
۶۴	۵-۲-۸-۳. تذکره صفویه کرمان مشیزی
۶۸	۳-۸-۳. تاریخ‌نگاری محلی فارس
۷۱	۱-۳-۸-۳. شیرازنامه ابن زرکوب
۷۶	۲-۳-۸-۳. ریاض الفردوس
۷۸	۴-۸-۳. تاریخ‌نگاری محلی سیستان
۷۹	۱-۴-۸-۳. تاریخ سیستان
۸۵	۲-۴-۸-۳. احیاء الملوک
۸۹	۵-۸-۳. تاریخ‌نگاری محلی کردستان و روم

۹۱	۱-۵-۸-۳. مسامرة الاخبار و مسامرة الاخبار
۹۳	۲-۵-۸-۳. شرفنامه بدلیسی
۹۹	۶-۸-۳. تاریخ نگاری مازندران و گیلان
۱۰۱	۱-۶-۸-۳. تاریخ رویان
۱۰۴	۲-۶-۸-۳. تاریخ طبرستان، رویان و مازندران
۱۰۹	۳-۶-۸-۲. تاریخ گیلان و دیلمستان
۱۱۱	۴-۶-۸-۱. تاریخ خانی
۱۱۴	۵-۶-۸-۳. جامع الامثال
۱۱۷	۶-۶-۸-۲. تاریخ فتوحات فریدونیه
۱۲۰	۷-۶-۸-۳. تاریخ گیلان
۱۲۵	۶-۶-۸-۳. تاریخ مازندران
۱۲۷	۶-۶-۸-۳. تاریخ خاندان مرعشی مازندران (۱۰۷۵ق)
۱۳۱	۷-۸-۳. تاریخ نگاری محلی خراسان
۱۳۳	۱-۷-۸-۳. تاریخنامه هرات سفی هروی
۱۳۷	۲-۷-۸-۳. روضات الجنات فی اوصاف مدینة هرات
۱۴۳	فصل چهارم: فرهنگنامه های محلی
۱۴۳	۱-۴. کلیات
۱۴۴	۱-۱-۴. پراکندگی زمانی و جغرافیایی فرهنگنامه های محلی
۱۴۴	۲-۱-۴. جایگاه نویسندگان فرهنگنامه های محلی
۱۴۵	۳-۱-۴. انگیزه های نویسندگان فرهنگنامه های محلی و مخاطبان آنها
۱۴۵	۴-۱-۴. ساختار و محتوای فرهنگنامه های محلی
۱۴۶	۲-۴. کتاب شناسی فرهنگنامه های محلی
۱۴۶	۱-۲-۴. تذکره مشایخ قم
۱۴۸	۲-۲-۴. رساله در احوال و مفاخر و مناقب شهر قم
۱۵۰	۳-۲-۴. فردوس در تاریخ شوشتر و برخی از مشاهیر آن، (نیمه پایان سده یازدهم)
۱۵۲	۴-۲-۴. تذکره شوشتر جزایری
۱۵۵	فصل پنجم: مزارنویسی در ایران
۱۵۵	۱-۵. کلیات
۱۵۶	۱-۱-۵. مزارنویسی در ایران
۱۵۷	۲-۱-۵. پراکندگی جغرافیایی و زمانی کتاب های مزارات
۱۵۸	۳-۱-۵. گرایش فکری نویسندگان کتاب های مزارات
۱۵۸	۴-۱-۵. اهداف نویسندگان مزارات و مخاطبان آنها
۱۵۹	۵-۱-۵. زبان و اهمیت ادبی آثار مزارنویسی

۱۶۰	۱-۵. ساختار و محتوای آثار مزارنویسی
۱۶۱	۲-۵. کتاب‌شناسی مزارات
۱۶۱	۱-۲-۵. شدّ الازار فی حظّ الازار عن زوّار المزار
۱۶۴	۲-۲-۵. قنديه
۱۶۵	۳-۲-۵. تاریخ ملازاده
۱۶۸	۴-۲-۵. تذکره هزار مزار (ترجمه شدّ الازار - مزارات شیراز)
۱۷۰	۵-۲-۵. مقصد الاقبال سلطانیه و مرصد الامل خاقانیه
۱۷۲	۶-۲-۵. وسیلة الشفاعات
۱۷۳	۷-۲-۵. تذکرة الاولیاء
۱۷۴	۸-۲-۵. روضات الجنّان و جنّات الجنان
۱۷۶	۹-۲-۵. روضه اطهار
۱۷۹	فصل ششم: ترجمه‌های تاریخ‌های محلی
۱۷۹	۱-۶. کلیات
۱۸۰	۱-۱-۶. پراکندگی جغرافیایی و زمانی ترجمه‌های تاریخ‌های محلی
۱۸۰	۲-۱-۶. گرایش فکری و جایگاه علمی مترجمان تاریخ‌های محلی
۱۸۱	۳-۱-۶. انگیزه‌های مترجمان تاریخ‌های محلی
۱۸۲	۴-۱-۶. ویژگی‌های ترجمه‌های تاریخ‌های محلی
۱۸۳	۲-۶. کتاب‌شناسی ترجمه‌های تاریخ‌های محلی
۱۸۳	۱-۲-۶. تاریخ قم
۱۸۷	۲-۲-۶. ترجمه محاسن اصفهان
۱۹۱	۳-۲-۶. ترجمه فضائل بلخ و شمایل اهالی آن
۱۹۵	فصل هفتم: تاریخ‌های محلی سلسله‌ای، وقف‌نامه‌ها و جغرافیای تاریخی
۱۹۵	۱-۷. کلیات
۱۹۷	۱-۱-۷. پراکندگی جغرافیایی و زمانی تاریخ‌های سلسله‌ای، وقف‌نامه‌ها و جغرافیای تاریخی
۱۹۷	۲-۱-۷. گرایش فکری و جایگاه علمی نویسندگان
۱۹۸	۲-۷. کتاب‌شناسی تاریخ‌های محلی سلسله‌ای، وقف‌نامه‌ها و منابع جغرافیای تاریخی
۱۹۸	۱-۲-۷. مواهب الهی
۲۰۰	۲-۲-۷. تاریخ آل مظفر
۲۰۲	۳-۲-۷. مجمع الانساب
۲۰۵	۴-۲-۷. جامع الخیرات
۲۰۹	۵-۲-۷. خلاصة البلدان
۲۱۰	۶-۲-۷. رساله طریق قسمت آب قلب
۲۱۵	جمع‌بندی

۲۲۱	ضمیمه‌ها
۲۳۳	منابع و مأخذ
۲۳۳	کتاب‌ها
۲۳۹	پایان‌نامه‌ها
۲۳۹	مقالات
۲۴۴	کتب انگلیسی
۲۴۵	نمایه‌ها
۲۴۵	نمایه اعلام
۲۵۳	نمایه آثار
۲۵۹	نمایه مکان‌ها

مقدمه

تاریخ‌نگاری محلی یکی از شاخه‌های مهم و تأثیرگذار در حوزه کلان تاریخ‌نگاری ایران در دوره اسلامی است. سنت تاریخ‌نگاری ایرانی دارای میراث فراوان و تجربه ارزشمندی از آثار پدید آمده در حوزه تاریخ‌های محلی است که توسعه و تداوم تدوین این آثار در طول تاریخ ایران پس از اسلام کارنامه درخوری از خود نشان داده و هرچه به سمت تاریخ معاصر پیش می‌رود، عرصه‌ها و مضمون‌های جدیدی را دربر می‌گیرد. مضمون‌هایی که با توجه به توسعه نظام‌های اداری و رونق امور ثبتی، سجلی، اسنادی و آماری، زمینه به‌کارگیری عناصر جدیدی مشتمل بر، آمار و اسناد در تدوین تاریخ‌نگاری محلی را فراهم می‌کند.

وجود گنجینه ارزشمندی از متون تاریخ‌های محلی، شکل‌گیری نظام‌های اداری، اجتماعی و اقتصادی جدید و گسترش شهرنشینی نوین باعث توجه ویژه محققان و این کتاب به این حوزه شده است. این کتاب نیز در راستای همین ضرورت به نقد و بررسی تاریخ‌نگاری محلی ایران در دوره اسلامی در میانه سال‌های ۶۵۶ تا ۱۳۵۱ ق، می‌پردازد.

از سقوط بغداد به دست مغولان تا سقوط اصفهان به دست افغان‌ها، طی سال‌های ۶۵۶-۱۳۵۱ ق/ ۱۲۵۸-۱۷۲۲ م، ایران شاهد حکومت ایلخانان، دوران فترت، تیموریان، ترکمانان و صفویان بوده و همزمان، سلسله‌های محلی بسیاری در نواحی مختلف ایران تشکیل شدند. تدوین تاریخ جامع و دقیق این دوره از تاریخ ایران، نیازمند آگاهی کامل از محتوای همه منابع تاریخی از جمله تاریخ‌های محلی نوشته شده در این زمان است.

از آنجا که تاکنون پژوهشی جامع در بررسی و تحلیل تاریخ‌های محلی نوشته شده در این دوره، انجام نگرفته و تحقیقات سامان‌شده درباره تاریخ ایران از سال ۶۵۶-۱۳۵۱ ق/ ۱۲۵۸-۱۷۲۲ م، بیشتر به تاریخ‌های عمومی متکی‌اند از این‌رو انجام یک پژوهش دقیق در این باره، بسیار ضروری

است؛ چرا که امکان دستیابی به اطلاعات دقیق و جزئی درباره ابعاد مختلف حیات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه ایرانی در این دوره، بدون بررسی و تحلیل تاریخ‌های محلی امکان‌پذیر نیست و پژوهشگران در مطالعات تاریخی خود با فقدان منابعی که ظرفیت تاریخ‌های محلی نوشته شده در این دوره را از همه ابعاد نشان دهد، مواجه‌اند. وجود آثار بسیار در تاریخ‌نگاری محلی ایران از سال ۶۵۶-۱۳۵ق/ ۱۲۵۸-۱۷۲۲م، و بیان اطلاعات متنوع و دقیق از سوی این آثار درباره اوضاع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نواحی و شهرهای مختلف ایران، ضرورت بررسی و تحلیل دقیق و گسترده آنها را ایجاب می‌کند تا بتوان از ظرفیت‌های کامل تاریخ‌های محلی برای رسیدن به این هدف استفاده کرد. مواد موجود در تاریخ‌های محلی از جهت ارائه اطلاعات دقیق، مستندات، سبک‌شناسی و حوزه‌های مطالعات تاریخی امکان پژوهشی علمی و دقیق را در تاریخ ایران دوره یادشده فراهم می‌آورد.

در این پژوهش، سعی شده با افزون بر معرفی تاریخ‌های محلی ایران که از سال ۶۵۶-۱۳۵ق/ ۱۲۵۸-۱۷۲۲م. تدوین شده‌اند، به انواع تاریخ‌های محلی در این دوره نیز پرداخته شود. مجموع آثاری که در طی این دوره زمانی تاکنون شناسایی شده‌اند ۴۷ عنوان هستند که بیشتر آنها تصحیح و چاپ شده و تنها دو اثر تاکنون بازیابی نشده‌اند. از سوی دیگر، سعی شده است تا با تجزیه و تحلیل محتوای تاریخ‌های محلی، این مسئله روشن شود که آثار بررسی‌شده تا چه میزان از جهت ارائه اطلاعات تاریخی، معتبر بوده و مطالب آنها از جهت پرداختن به موضوعات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تا چه اندازه مؤثر هستند. همچنین، تلاش شده که با بررسی و فهم این منابع، ظرفیت موجود در آنها، شناسایی شود تا امکان تحقیقات دقیق‌تر در تاریخ ایران در دوره یادشده، بیشتر فراهم آید.

مسئله پژوهش حاضر، ارزیابی و نقد محتوایی تاریخ‌های محلی تدوین شده در ایران از سال ۶۵۶ تا ۱۳۵ق، است. آثار تدوین شده در این دوره، از جهت روش و محتوا به هفت گروه تقسیم شده‌اند که عبارت‌اند از: تاریخ‌نامه‌های محلی، فرهنگ‌نامه‌های محلی، کتاب‌های مزارات، تاریخ‌های محلی ترجمه‌شده از زبان عربی به فارسی، تاریخ‌های دودمانی، وقف‌نامه‌ها و کتاب‌هایی که در حوزه جغرافیای تاریخی تدوین شده‌اند.

نکته دیگر اینکه برخی آثار تاریخ محلی به شیوه‌ای تدوین شده‌اند که هم‌زمان در دو یا سه قالب از قالب‌های یادشده قرار می‌گیرند و اصرار بر قرار دادن در یک قالب خاص، نمی‌تواند

توجیه علمی داشته باشد. اما در این تحقیق، وجه غالب این آثار دیده شده و برخی از آنها که این ویژگی‌ها را داشتند، در قالبی قرار گرفتند که بیشترین نقش را در آن شاخه از خود ارائه داده‌اند.

افزون‌تر آنکه در این پژوهش تنها آثاری بررسی شده‌اند که بیشتر محتوای آنها مباحث تاریخی مربوط به یک شهر، یا منطقه جغرافیایی معین است. از این‌رو، آثار جغرافیایی، مانند معجم البلدان یا البلدان که مباحث تاریخی بسیاری دارند و اطلاعات فراوانی هم درباره مناطق مختلف ایران به دست می‌دهند، در این پژوهش بررسی نشده‌اند؛ چرا که این آثار، جغرافیایی عمومی بوده و برخلاف برخی آثار که در این پژوهش با عنوان جغرافیای تاریخی مطالعه شده‌اند، صرفاً درباره یک شهر یا منطقه تدوین نشده‌اند. نکته دیگر اینکه، به مباحثی چون زبان تاریخ‌های محلی، پراکندگی زمانی و جغرافیایی تاریخ‌های محلی، بررسی موارد ضعف تاریخ‌های محلی و تعداد آنها نیز پرداخته شده است.

این پژوهش، از چند جهت واجد اهمیت است؛ نخست اینکه پژوهشی بدین‌گونه، برای نخستین بار صورت می‌گیرد و تاکنون پژوهشی با گستردگی لازم درباره تاریخ‌های محلی ایران در طی سده هفتم تا دوازدهم هجری انجام نشده است. در زمینه کلی بحث، می‌توان با آثاری روبه‌رو شد، ولی در همه حال، تکنوگاری‌ها، وجه غالب آنهاست. دیگر اینکه تقسیم‌بندی تاریخ‌های محلی دوره تحقیق، واجد امتیاز بازشناسی طبقات تاریخ محلی دوره میانه ایران است. افزون بر این، نقد و بررسی کتاب‌های مزارنویسی (مزارات) از جمله امتیازهایی است که می‌تواند مقدمه‌ای برای تدوین یک اثر مستقل درباره تاریخ مزارنویسی (مزارات) در ایران، در دوره‌های مختلف تاریخی باشد. این پژوهش در هفت فصل تدوین شده است.

فصل اول شامل «کلیات» است و ضمن تعریف تاریخ‌نگاری محلی به انواع تاریخ‌های محلی، اهمیت، محتوا و مواد تشکیل‌دهنده آنها، پیشینه تحقیق و معرفی منابع پژوهش پرداخته است. فصل دوم با عنوان «تاریخ‌نگاری محلی در ایران»، ضمن اشاره‌ای مختصر به آغاز تاریخ‌نگاری محلی در ایران، به انواع آن از نیمه سده هفتم تا نیمه سده دوازدهم هجری پرداخته است که شامل: تاریخ‌نامه‌های محلی، فرهنگ‌نامه‌های محلی، کتاب‌های مزارات، ترجمه‌های تاریخ‌های محلی، تاریخ‌های سلسله‌ای، وقف‌نامه‌ها و کتاب‌های جغرافیای تاریخی هستند و افزون بر بیان اهداف مؤلفان این آثار، مختصات تاریخ‌های محلی ایران در طی دوره یادشده، از جهت ویژگی‌ها، کاربرد نتایج آنها، زبان، پراکندگی زمانی و جغرافیایی، تعداد و اشکال‌های آنها نیز بررسی شده‌اند.

در فصل سوم، آن بخش از آثار بررسی شده‌اند که به لحاظ محتوای مطالب، در قالب تاریخ‌نامه‌های محلی قرار گرفته‌اند. در مدخل این بخش، آثار یادشده از جهت پراکندگی زمانی، جغرافیایی، جایگاه نویسندگان، انگیزه‌های تدوین‌کنندگان، مخاطبان و ساختار محتوایی، معرفی شده و سپس به صورت مجزا، از جهت سابقه مؤلف، اهداف مؤلف، ساختار و محتوای تاریخی مطالب و ساختار ادبی کتاب بررسی شده در مجموع ۲۵ تاریخ‌نامه محلی نقد و بررسی شده‌اند. نکته درخور توجه این است که تاریخ‌نامه‌های محلی مورد مطالعه در این فصل، از لحاظ حجم مطالب و اطلاعات موجود در آنها، یکسان نبوده و درباره بعضی از آثار، تحقیقات مستقلی صورت گرفته و تحلیل‌های متنوعی درباره آنها به دست داده شده است و بر این پایه، اطلاعات بیشتری درباره این آثار وجود دارد. اما درباره برخی تاریخ‌های محلی، تاکنون مطالعه‌ای صورت نگرفته و درباره شرح حال مؤلف و تحلیل محتوایی اثر، اطلاعات اندکی وجود دارد.

در فصل چهارم، به بررسی فرهنگ‌نامه‌ها پرداخته شده و در مدخل این فصل، ضمن تحلیل و تشریح پراکندگی زمانی و مکانی آثار یادشده، به انگیزه‌های مؤلفان و بررسی و تحلیل ساختار محتوایی آنها نیز پرداخته شده است. سپس فرهنگ‌نامه‌های محلی در طی دوره یادشده که تعدادشان چهار عنوان بوده، از جهت شرح حال مؤلفان و متن آثار همانند تاریخ‌نامه‌های محلی نقد و بررسی شده‌اند. در فصل پنجم، به نقد و بررسی کتاب‌های مزارات پرداخته شده است که پس از بیان پراکندگی زمانی و جغرافیایی و بیان انگیزه‌های کلی مؤلفان این گونه آثار و ساختار کلی آنها، در بخش کتاب‌شناسی، مجموعاً نه کتاب نقد و بررسی شده‌اند. نکته درخور تذکر این است که شباهت‌های بسیاری میان فرهنگ‌نامه‌ها و کتاب‌های مرانگاری وجود دارد که تفکیک و تقسیم‌بندی این آثار از یکدیگر را مشکل می‌سازد که در این پژوهش، براساس وجه غالب این آثار، آنها در دو فصل فرهنگ‌نامه‌ها و کتاب‌های مزارات، تقسیم شده‌اند.

در فصل ششم، به نقد و بررسی آن دسته از تاریخ‌های محلی پرداخته شده است که قبل از سده هفتم به زبان عربی تألیف شده است، اما بعدها به زبان فارسی ترجمه شده‌اند. در این فصل، سه کتاب تاریخ محلی، پژوهش شده و به مانند فصل‌های پیشین، این آثار از جهت شرح حال مؤلف و محتوای متن، ارزیابی شده‌اند. نکته گفتنی درباره این آثار آن که این ترجمه‌ها شامل اطلاعات جدیدی هستند که مترجمان خود به این آثار افزوده‌اند.

در فصل هفتم نیز به شش اثری پرداخته شده که اگرچه با هدف و انگیزه تاریخ محلی تدوین نشده‌اند، اما به لحاظ موادی که در آنها هستند و اهدافی که نویسندگان آنها داشته‌اند، از منابع

تاریخ‌نگاری محلی به شمار می‌آیند. این آثار در سه قالب، تاریخ‌های سلسله‌ای (دودمانی)، وقف‌نامه‌ها و کتاب‌های جغرافیای تاریخی تدوین شده‌اند.

پایان‌بخش این پژوهش، یک نتیجه‌گیری است که در آن با توجه به استناد به نتایج حاصل از بررسی متن پژوهش، نوآوری‌های این پژوهش نیز بیان شده و پیشنهادهایی در راستای تحقق اهداف بیان شده، مطرح شده‌اند.

در این مجال فرصت را مغتنم می‌شمارم از مسئولان پژوهشگاه حوزه و دانشگاه به‌ویژه مدیر محترم گروه تاریخ جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای رمضان محمدی که زمینه چاپ این اثر را فراهم نمودند و نیز کارشناس محترم گروه تاریخ جناب آقای اسماعیل یارمحمدی که افزون بر امور اداری مربوط به این کتاب، نمونه‌خوانی و نمایه‌گیری اثر را بر عهده داشته‌اند، و نیز از مجموعه اداره آماده‌سازی و انتشارات تشکر کنم.

در پایان لازم است از همکاری‌ها و راهنمایی‌های آقایان دکتر محمدعلی چلونگر، دکتر اصغر منتظرالقائم و دکتر مصطفی پیرمادیان کمال سپاسگزاری را بنمایم.

بهمن زینلی